

پیشگفتار مؤلف

ظهور وب و امکان دستیابی به اطلاعات در سریع‌ترین زمان ممکن، رفتار اطلاعاتی افراد را تغییر داده است. افراد برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز خود دیگر سراغ رسانه‌های سنتی نمی‌روند و وب را به عنوان اولین محل برای این منظور برمی‌گزینند. لذا این پدیده نوظهور، جایگزین کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعات سنتی در ایجاد امکان دسترسی به اطلاعات شده است. از این رو، کتابخانه‌ها به یکباره با چالش عظیمی روبه‌رو شدند و وب را به عنوان رقیبی جدید برای خود یافتند. به تدریج کتابخانه‌ها این تهدید را فرصت قلمداد کرده، و از وب به عنوان ابزاری مناسب برای اشاعه اطلاعات خود استفاده کردند. حضور در وب، نمایانگر نسل جدیدی از کتابخانه‌ها بود و به یکباره اسامی جدیدی برای کتابخانه‌ها، مانند کتابخانه‌های الکترونیکی، کتابخانه‌های بدون دیوار، کتابخانه‌های دوگانه، کتابخانه‌های دیجیتال، کتابخانه‌های مجازی و غیره مطرح شد. این امر خود گویای ایجاد تحولی عظیم در فعالیتهای کتابخانه‌هاست.

تحول در فعالیتهای کتابخانه‌ها از قالب سنتی به دیجیتال و ایفای نقش حوزه‌های موضوعی مختلف در ایجاد کتابخانه‌های دیجیتال، مانند رشته‌های کامپیوتر، فناوری اطلاعات و ارتباطات و علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، و نبود همکاری مناسب بین آنها و مورد توجه قرار گرفتن این حوزه از سوی مدیران، کتابخانه‌ها را با چالش جدیدی مواجه کرد. حاصل مسائل مذکور، کتابخانه‌هایی بود که با مفهوم واقعی دستیابی سازمان‌یافته، سریع، دقیق و مناسب به محتوای کتابخانه‌ها در محیط وب فاصله بسیار داشتند. از این رو، به یکباره شاهد کتابخانه‌های دیجیتالی

بودیم که نشانی از نسل جدید سازمانهای اطلاعاتی نداشتند. گذشت زمان، درك ضرورت همکاری بین متخصصان دخیل در ایجاد، مدیریت و ارائه خدمات کتابخانه‌های دیجیتال، وضوح بیشتر چهارچوب کتابخانه‌های دیجیتال و در نهایت آشنایی مدیران با مفهوم و ساختار کتابخانه‌های دیجیتال باعث ظهور کتابخانه‌های دیجیتالی شد که نیازهای اطلاعاتی کاربران را در اولویت فعالیتهای خود قرار داده‌اند. پس از پیدایی چنین کتابخانه‌هایی، متخصصان و مدیران دخیل در این حوزه به دنبال ویژگیها و قابلیت‌هایی رفتند که ارزش افزوده محیط جدید قلمداد می‌شوند و برخی از آنها بستری ایجاد می‌کنند که کتابخانه‌ها را به دستیابی به آرزوهای دیرین خود امیدوار می‌سازند. از جمله این قابلیت‌ها می‌توان به یکپارچه‌سازی جستجو و بازیابی اطلاعات در مجموعه‌های اطلاعاتی متنوع اشاره کرد. به بیانی دیگر، کتابخانه‌ها در محیط جدید قادر شدند تا به مبادله اطلاعات با یکدیگر پردازند. در چنین شرایطی، کاربران قادر بودند تا با جستجو در یک کتابخانه، به محتوای سایر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی هم‌موضوع دست یابند. بنابراین، ویژگی مذکور جزء ضرورت‌های کتابخانه‌های دیجیتال در عصر حاضر محسوب می‌شود. قابلیت تعامل با سایر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی از جمله ویژگیهای بارز و برجسته کتابخانه‌ها و وجه ممیزه و برتری آنها نسبت به محیط‌های اطلاعاتی دیگر محسوب می‌شود.

بنابراین، ضرورت وجود تعامل در کتابخانه‌های دیجیتال به وضوح حس می‌شود تا کاربران با جستجو در یک کتابخانه دیجیتال بتوانند به منابع اطلاعاتی مرتبط در سایر کتابخانه‌ها نیز دست یابند. لذا در بخش اول کتاب حاضر به شناسایی کتابخانه‌های دیجیتال، زوایای وجودی، معماری، ابزارهای مورد استفاده و نیز راه‌اندازی کتابخانه‌های دیجیتال می‌پردازیم و در ادامه در بخش دوم، مبادله اطلاعات، مدل‌های موجود برای مبادله اطلاعات، استانداردها، زبانها و تفاهم‌نامه‌های مورد استفاده برای مبادله اطلاعات در کتابخانه‌های دیجیتال را توصیف می‌کنیم. در بخش سوم نیز پروژه‌ها و پژوهش‌های مبادله اطلاعات در عمل و آینده مبادله

اطلاعات در کتابخانه‌های دیجیتال را شرح می‌دهیم. در تدوین کتاب حاضر سعی شده است تا از ورود کلمات با نگارش انگلیسی خودداری شود. بنابراین، اکثر کلمات انگلیسی با حروف فارسی آورده شده‌اند و در اولین استفاده، معادل انگلیسی آن کلمه در پانویس آمده است. علاوه بر این، برای کمک به خوانندگان، دو واژه‌نامه فارسی به انگلیسی و انگلیسی به فارسی نیز به ترتیب حروف الفبا در کتاب آورده شده است. در واژه‌نامه انگلیسی به فارسی ارجاع از اختصارات به اصطلاحها نیز گنجانده شده است. همچنین برای فهم اختصارات مورد استفاده، علاوه بر وجود پانویس، در بخش فهرست اختصارات فهرست الفبایی از اختصارات نیز ارائه شده است. علاوه بر این، با توجه به اینکه اصطلاحهای بسیاری در متن، مورد استفاده قرار گرفته‌اند که معادل فارسی مناسب و یا قابل فهمی در زبان فارسی ندارند و جهت یکدست‌سازی در متن حاضر سعی شده است تا در اکثر موارد از اصطلاح انگلیسی مصطلح استفاده شود. بنابراین، اصطلاحها اغلب با استفاده از نگارش فارسی کلمات لاتین آورده شده‌اند. برای مثال، به جای معادل مربوط به کلمه system، به جای استفاده از معادل فارسی آن، نظام، از اصطلاح سیستم استفاده شده است.

جا دارد از زحمات آقایان دکتر عباس حری، دکتر علی شیری و دکتر امیر غائبی که به مطالعه دقیق متن حاضر اهتمام ورزیدند و نظرات اصلاحی ارزشمندی را ارائه دادند تا متنی که در اختیار دارید حاوی محتوای مناسبی باشد کمال تشکر خود را اظهار دارم. همچنین از سرکار خانم طاهره رضایی، دبیر گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی «سمت»، که کمال همکاری را با اینجانب داشتند نیز تشکر می‌کنم. علاوه بر این، از تمام افرادی که نام آنها در اینجا نیامد ولی به حق نقش بسزایی در شکل‌گیری این کتاب داشته‌اند نیز تشکر می‌کنم و از خداوند منان آرزوی بهترینها را برای همه این عزیزان دارم.

مهدی علیپور حافظی

بهمن‌ماه ۱۳۸۸